

*Луцак Олена,
заступник директора з виховної роботи Київської гімназії східних мов №1*

МОРАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКЕ ОРІЄНТУВАННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Статтю присвячено актуальним проблемам організації виховної роботи в контексті розвитку морально-громадянських цінностей здобувачів освіти на засадах компетентісного, аксіологічного, особистісно орієнтованого, діяльнісного підходів. На основі чинних державних документів (Державного стандарту базової і повної середньої освіти, Концепції

нової української школи, програми «Нова українська школа у поступі до цінностей», Стратегії національно-патріотичного виховання), сучасних підходів до проектування виховного простору, досвіду дослідно-експериментальної роботи окреслено роль морального та громадянського виховання в становленні особистості учня.

Ключові слова: моральне виховання, моральна культура, громадянське виховання, морально-громадянські цінності, громадянська компетентність, соціальна компетентність, учнівське самоврядування.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство стоїть перед численними зовнішніми та внутрішніми викликами, пов'язаними із розбудовою державності України, збереженням її цілісності, консолідацією суспільства в умовах військової та інформаційної агресії, впровадженням глобальних реформ, зокрема і реформи системи освіти. Актуальною проблемою реформування освітньої галузі є реформування системи виховної роботи на основі компетентісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного підходів.

Новий Закон про освіту визначає: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих, фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільства, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору...» [4,1].

Отже, в епоху кардинальних змін в соціокультурному просторі українського суспільства школа покликана сприяти вихованню компетентної високоморальної громадянської особистості. За Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, ми розуміємо компетентність як готовність і здатність особистості чинити морально на основі цінностей, світоглядних орієнтирів, етикету: усвідомлювати необхідність моральної поведінки, розуміти причинно-наслідкові зв'язки своїх дій, уміти обґрунтувати і цивілізовано відстоювати свою позицію, приймати зважені моральні рішення, виявляти відповідальність, брати на себе обов'язки та протистояти аморальним впливам [3,8].

Як зазначено у Програмі «Нова українська школа у поступі до цінностей», виховання – це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації. [10,8].

Метою виховання є розвиток духовно-моральної особистості, здатної бути повноцінним суб'єктом суспільно значущих соціальних взаємин [Там само]. Пріоритет особистості учня є ключовим принципом особистісно орієнтованого виховання. Концепція нової української школи визначає: «Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму» [7, 17].

Нова парадигма виховання полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проектування цілісного виховного простору. [10,10] Сучасні вимоги до формування особистісно орієнтованого підходу визначені в дослідженнях таких відомих психологів, як К.О.Абульханова-Славська, О.Г.Асмолов,

В.В.Давидов, В.О.Молярко, Л.М.Проколієнко, В.В.Сєриков, В.В.Столін, В.О.Татенко, І.С.Якиманська та ін. [6, 33].

Основоположні ідеї ціннісного підходу до навчання та виховання відображено у працях І. Беха, Л. Божович, М. Боришевського, О. Вишневецького, П. Ігнатенка, Г. Костюка, Л.Крицької, Д.Леонтьєва, С. Рубінштейна, Р. Скульського, В.Сухомлинського, Б.Чижевського, та ін. Виклад основного матеріалу. Київська гімназія східних мов №1 — унікальний навчальний заклад, що є флагманом у розробці нового змісту освіти, у впровадженні сучасних педагогічних технологій навчання та виховання. З 2012 по 2019 рік у ЗЗСО здійснювалася дослідно-експериментальна робота за темою: «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів».

Метою Концепції реалізації інноваційної моделі розвитку морально-громадянських цінностей учнів у Київській гімназії східних мов №1 є визначення сприятливих умов для підвищення рівня розвитку етичних, громадянських компетентностей учнів засобами морально-громадянських цінностей особистості у освітньому процесі в гімназії [11,169]. Культурно-мовні цінності — це система створених у певній мовленнєвій культурі ustalених логіко-психологічних формулювань, висловлювань, способів організації думок, які дають змогу суб'єкту бути успішним у спілкуванні, діяльності, взаєминах з іншими [Там само] .

Морально-громадянські цінності — це поняття, яке відображає значущість для індивіда загальнолюдської, суспільної моральності, громадянськості, усвідомленого вибору морально-гуманістичних, демократичних ідеалів, здатності до особистої активної відповідальної громадянської позиції і гуманістичної взаємодії [12,161].

Актуальність розвитку морально-громадянських цінностей особистості — громадянина-патріота України зумовлюється процесом консолідації та розвитку українського суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною.

Як зазначено в Концепції нової української школи, освітній процес має орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціальнополітичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [7,19].

До моральних цінностей відносять різні форми моральної свідомості: особистісні переконання щодо норм і принципів моральної поведінки людини як громадянина, суспільні, моральні ідеали; етичні уявлення про життя і смерть, справедливість і несправедливість, гуманістичність людських взаємин, добро і зло та ін. [8,3].

Моральне виховання — цілеспрямований процес оволодіння дітьми моральними категоріями, цінностями, принципами, ідеалами, виробленими людством і прийнятими на рівні власних переконань, дотримання їх як звичайних форм особистої поведінки [8, 7]. Моральне виховання нерозривно пов'язане з поняттям «моральна культура». Моральна культура особи виступає як єдність культури моральної свідомості й моральної поведінки, інакше кажучи, — це досягнутий особою ступінь морального розвитку, який характеризується засвоєними і реалізованими в діяльності моральними принципами.

Основні завдання морального виховання: формувати внутрішню культуру (світогляд, моральні переконання, людяність, ввічливість скромність, тактовність, дисциплінованість); спрямовувати зовнішню поведінку (виконання правил поведінки для учнів, спонукати учнів до безкорисливих і благородних вчинків); формувати культуру взаємин у спілкуванні і навчанні, культуру мовлення, культуру зовнішнього вигляду [15,7].

Говорячи про майстерність морального виховання, В.О.Сухомлинський

зазначав, що багатство духовного життя починається там, де благородна думка і моральне почуття, зливаючись воедино, проявляються у високоморальному вчинкові [14, 211]. Запроваджуючи у своїй роботі цей метод морального виховання і спонукаючи вихованців до вчинків, що мають високоморальний характер, педагоги Київської гімназії східних мов №1 спираються на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Система виховання будується навколо соціально-значущих цілей і цінностей, таких, як гуманізм, патріотизм, толерантність, добродійність (волонтерство). Щорічно у гімназії проводиться акція «Тепло родини — захиснику України», «Сумка самарянина», учні та батьки передають допомогу нашим воїнам у Ірпінський військовий шпиталь, дітям зі Сходу України, підтримують партнерські зв'язки зі школою Станиці Луганська.

За ініціативи учнів гімназії було проведено акції на допомогу онкохворим дітям «Миколай іде — щастя і здоров'я несе», «Маленькі серця» на підтримку притулку для тварин, проведено Всеукраїнський урок доброти, присвячений гуманному ставленню до тварин. До дня толерантності гімназисти на чолі з учнівським самоврядуванням долучаються до проведення заходу за ініціативи благодійної організації «Світ добра» для дітей з особливими потребами (організація концерту, майстер-класів, спортивних змагань, супровід та спілкування тощо).

Особливу роль у системі виховної роботи відіграє громадянське виховання. Громадянське виховання — цілеспрямований педагогічний вплив, який забезпечує розвиток особистісних якостей учнів, сприяє формуванню загальнолюдських ціннісних орієнтацій, соціально прийнятних принципів поведінки, стимулює набуття здатностей особистості самореалізації та участі в суспільних демократичних процесах [2,4].

Метою громадянської освіти та виховання є формування громадянської компетентності особистості, розвитку в неї таких якостей, як соціальна активність, відповідальність, повага до прав людини, до інших культур, підготовка молоді до ролі громадян відкритого демократичного суспільства. Для громадянського становлення особистості велике значення має залучення учнів до різноманітних сфер соціальних відносин, суспільної практики. Особливої ваги набуває громадянське виховання в позакласній і позашкільній діяльності, метою якої є формування в учнівської молоді досвіду ефективної та свідомої участі в житті громади, моделювання ситуацій і різноманітних соціальних ролей, форм політичної участі, актів соціальної поведінки, що дають змогу реалізувати соціальні права й свободи в малому та великому соціумі [16, 114].

Ефективними є такі форми громадянського виховання, які залучають дітей до активної участі у громадському житті, співпраці з державними органами та громадськими структурами, ініціювання суспільно корисних справ: –Суспільні акції школярів України «Громадянин»; –Волонтерська допомога; –Зустрічі з учасниками бойових дій, волонтерами; –Організація учнівського самоврядування; –Проведення виборів учнівського самоврядування; –Допомога лікарням, дитячим будинкам; –Конкурси на кращий лист, плакат, відеоролик на громадянську, соціальну тематику; –Співпраця з громадою; –Діяльність шкільних центрів (Наприклад, Центр шкільної дипломатії), молодіжних клубів; –Диспути, дискусії, дебати; –Рольові ігри. Моделювання ситуацій; –Тематичні вечори; –Учнівські проекти тощо[16, 9];

–Творче спілкування в різних формах КТС: Агіткалендар, Анкета думок, «Бумеранг», аналіз фактів історії, Діалог «Два погляди на один факт», Агітсуд, Турніривікторини, Ідеологічний ринг, Машина часу [15,28].

Національно-патріотичне виховання є важливим засобом громадянської освіти. Як зазначено в «Стратегії національно-патріотичного виховання», в Україні національнопатріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей [13,2]. Метою патріотичного виховання є надання народу України допомоги у пізнанні й засвоєнні національних моральних і духовних цінностей, які відповідають стратегічним цілям розвитку суспільства, забезпечують гармонію взаємин людини із соціальним і природним середовищем [9,125]. Учні Київської гімназії східних мов №1 є учасниками проєктів з громадянського та патріотичного виховання, суспільних акцій. Важливим проєктом, який впроваджено в 2019-2020 н.р. у КГСМ №1, став проєкт з національно-патріотичного виховання «Вахта пам'яті».

Учні, педагоги та батьки гімназії щосуботи беруть участь у ритуалі у Меморіальному комплексі «Зала пам'яті» при Міністерстві оборони України на вшанування пам'яті захисників України, які загинули за свободу, незалежність, територіальну цілісність України під час проведення міжнародних операцій підтримання миру та безпеки. Важливу роль у позакласній роботі з громадянського виховання відіграє діяльність органів учнівського самоврядування. Робота з лідерами учнівського самоврядування Київській гімназії східних мов №1 спрямована на виховання патріотизму, громадянської активності, лідерства учнів гімназії на засадах морально-громадянських цінностей. За участі лідерів проведено заходи на відзначення ювілейних і пам'ятних дат: Всеукраїнський День Гідності у гімназії, соціально-просвітницькі заходи до річниці Голодомору, урочистий захід-реквієм до Дня пам'яті Героїв Крут, Дня Соборності, дня пам'яті Героїв Небесної Сотні, Дня пам'яті та примирення тощо. Київська гімназія східних мов №1 — активний учасник Всеукраїнського проєкту з громадянського виховання та політичної просвіти «М18: Ми можемо більше!» У 2017, 2018 та 2019 р. лідери учнівського самоврядування взяли участь у Київському дитячоюнацького форумі М18 «МЕНШІ 18 – МИ МОЖЕМО БІЛЬШЕ!» Вибори М18 — це моделювання участі дітей і молоді, молодших 18 років, у виборчому процесі з метою формування громадянських і соціальних компетентностей. 18 березня 2019 року у гімназії відбулася імітаційна гра у формі дитячих виборів «Я обираю Президента України!», учасники якої мали змогу спробувати себе у всіх рольових позиціях, а саме: члени дільничної виборчої комісії, екзит-пол, спостерігачі й виборці. У процесі підготовки до проведення виборів учасники проєкту проводили заняття й тренінги, розвиваючи вміння аналізувати політичні програми кандидатів в Президенти України (лише за їхніми передвиборчими програмами), вчилися свідомо робити свій вибір і займати активну громадянську позицію. У рамках I та II Фестивалю партнерства «Освітній Хакатон-2017», «Освітній Хакатон-2018», «Освітній Хакатон-2019» було проведено День учнівського самоврядування «Сьогодні я — вчитель!».

Обмін освітніми ролями є важливим досвідом для становлення соціальної та громадянської компетентності.

23 березня 2019 року відбулася презентація учнівського самоврядування «Освітня дипломатія й учнівське лідерство» на Регіональній (не)конференції Міні-EdCamp Київ «Освітня дипломатія» у Київській гімназії східних мов №1. Учні взяли участь у панельній дискусії, долучилися до проведення заходу як волонтери на засадах партнерства. Висновки. Проблеми громадянського та морального виховання особистості в сучасному українському суспільстві є надзвичайно актуальними і потребують комплексного підходу у проектування цілісного виховного простору.

Пошук ефективних форм, методів, технологій виховної роботи щодо формування громадянської культури, світоглядних, моральних орієнтирів, формування соціокультурної, національної ідентичності, потенціалу громадянської дії у дітей та молоді є одним з пріоритетних завдань сучасної освіти. Розвиток морально-громадянських цінностей учнів у Київській гімназії східних мов №1 становить цілісну педагогічну систему, що забезпечує виховання етнопатриотичних, особистісних гуманістичних якостей юних громадян-патриотів України на основі особистісно орієнтованої освіти, педагогіки толерантності, діалогу культур. Учнівське лідерство може стати справжньою школою демократії, засобом формування громадянської та соціальної компетентностей.

Література

1. Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя. Київ: Вид-во Етна-1. 194 с.
2. Громадянська освіта у системі роботи класного керівника: методичний посібник з громадянського виховання для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів /за ред. П.В.Вербицької. Львів: ЗУКЦ, 2009.210 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>
4. Закон України «Про освіту»: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>
5. Енциклопедія освіти /Акад.пед.наук України/головний редактор В.Г.Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008.1040 с.
6. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій /Автор-укладач Н.П.Наволокова. 2-ге вид. Харків:Вид. група «Основа», 2012. 176 с.
7. Концепція нової української школи: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>
8. Моральні цінності та їх розвиток. Моральне виховання учнів: Збірка матеріалів для педагогічних працівників-учасників дослідно-експериментальної роботи /укладач Савченко М.П. КГСМ №1,2013.48 с.
9. Національно-патриотичне виховання дітей та молоді/ Н.М.Богомолова, О.В.Князева, М.Г.Коротюк/за заг.ред.Петкова С.В. Київ:ОВК, 2016.148 с.
10. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: <https://osvitarichne.com.ua/wp-content/uploads/2018/09>
11. Савченко М. Науково-теоретичні підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії / М.Савченко. Дидактика: теорія і практика: збірник наукових праць. Київ: Видавництво НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2016. С.160-171
12. Савченко М. Науково-теоретичні підходи до розвитку морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії / Дидактика: теорія і практика: збірник наукових праць.Київ:Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С.155-162
13. Стратегія національно-патриотичного виховання: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286/2019>

14. Сухомлинський В.О. вибрані твори: В 5т.,Т.1. Київ: Радянська школа,1976. С.210-230
15. Царик Л.П. Виховна робота в школі: працюємо за новими стандартами. Харків: Ранок, 2019.176 с.
16. Як бути громадянином України. Педагогічні технології громадянського виховання. Методичний посібник/ за ред.П.Вербицької, Н.Голосової, П.Кендзьора. Львів: ЗУКЦ, 2015.128 с.